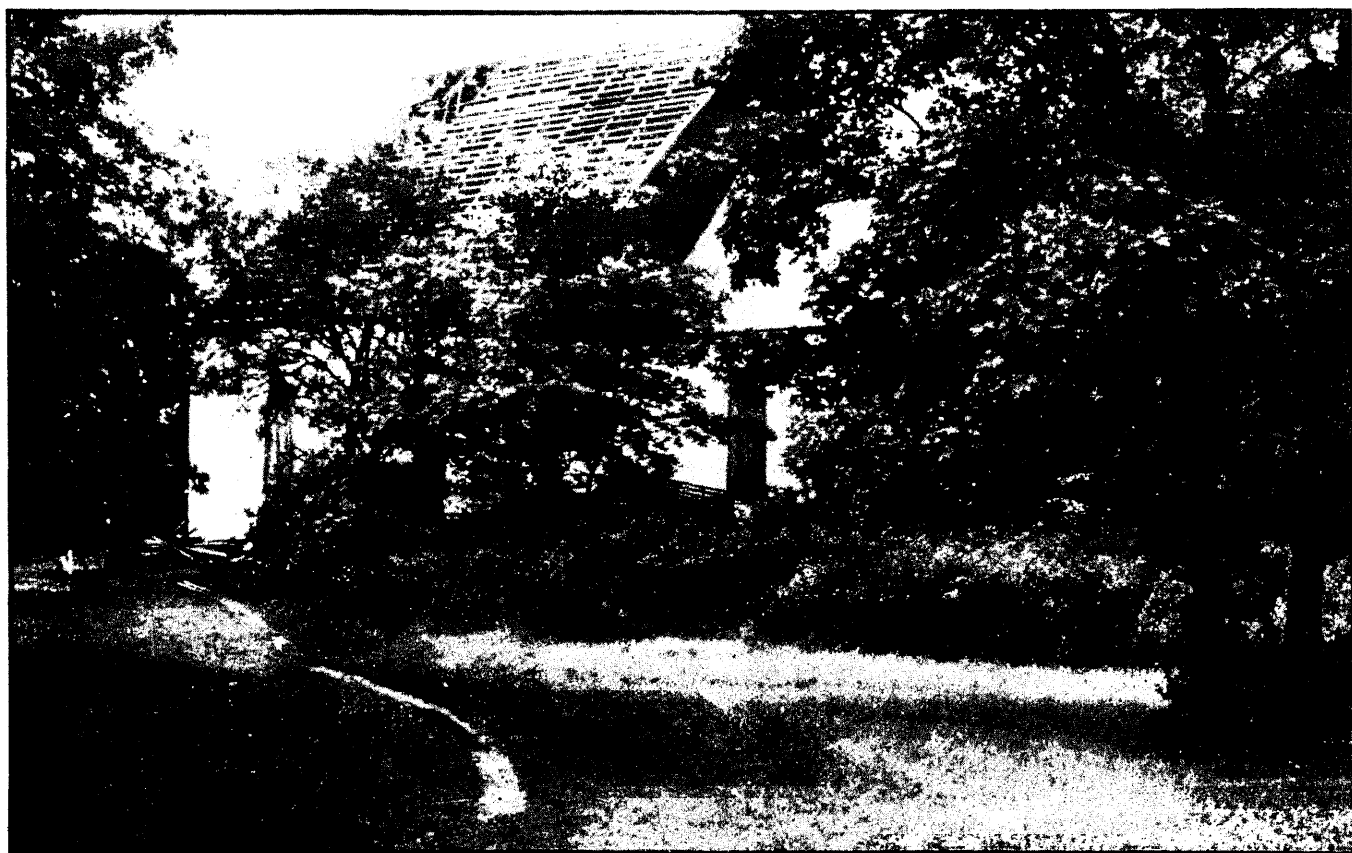

**EESTIROOTSLASTE KULTUURI SELTS
SAMFUNDET FÖR ESTLANDSSVENSK KULTUR**

Vormsi kiriku katuse parandamine 1988.a. suvel
Reparation av Ormsö kyrkas tak sommaren 1988

Foto: Tõnu Parmakson

Leid Vormsi kirikust * Hittogods från Ormsö kyrka
Foto: Tõnu Parmakson

VORMSI KIRIKU REMONDIST

Kiriku korrastamisele mõeldi juba enne ERKS-i loomist. Viimane andis alles tõelise tõuke tööde alustamiseks. Läbirääkimised Haapsalu rajooni RSN Täitevkomitee ja EELK Konsistooriumi Asjadevalitsusega lõppesid edukalt.

Esimesel aastal kavandati ainult katuse vahetamine. Tänu ladusale tööle ja järelevalvearhitekti Tõnu Parmaksoni isiklikule initsiatiivile koostati veel täiendav eelarve, kus nähti ette tööde võimalik lõpetamine 1989.a. sügiseks. Kahjuks saabus 1988.a. talv tavalisest varem ja krohvitoöd jäid pooleli. Nüüd langeb põhiline töö 1989.a. suvele, kus on vaja lõpetada krohvitoöd ja valgendamine, remontida aknad ja ukсед. Asendamisele tuleb ka põrand.

1988.a. sügisel külastas Sven Nyberg Vormsil oma isa. Naasnuna tagasi Rootsimaale kutsus ta sealseid rootslasi üles looma Vormsi kiriku taastamise fond. Esimesed laekumised ei andnud end kaua oodata. Kuna kiriku sisustamisega võib tulla tõsiseid raskusi, siis loodavad kiriku taastajad fondist tõhusat abi. Esimesed kulutused on juba tehtud. Hiljuti saime firma "Bosch" elektrilise ketasae.

Vormsi kiriku remontijatele saatis Johan Landman koos tervitustega mõned käsitööriistad.

Oma abi tööde läbiviimisel on pakkunud ka "Lääne Kalur", Palivere EMT ja Haapsalu KEK. Täname kõiki abistajaid!

Eeloleval suvel saavd Vormsi kiriku juures tööd kõik, kes tahavad seda tänuväärset tööd teha. Eriti oodatud on oskustega puusepad. Kui kõik laabub nagu seni, siis on kindel, et 1990.a. suvel särab siinsel Hakebackenil Jumalakoda nagu muistegi,

Ants Varblane,

ÖNNESOOVID

LYCKÖNSKNINGAR

65 Elsa Arjak	20.veebuar
60 Heinrich Paalvelt	5.mai
60 Otilia-Margareta Liik	1.juuni
50 Lennart Limberg	6.veebuar
50 Roland Nyman	20.juuni
50 Saamo Heldema	27.juuni
50 Ivi Kuldkepp	29.juuni

OM RENOVERING AV ORMSÖ KYRKA

Man umgicks med tanken på renovering av kyrkan redan innan ŠESK hade grundats. Dock blev sällskapet bildande den starka impuls som ledde till att arbetet påbörjades. Förhandlingar kring frågan med Hapsal distrikts exekutivkommitté och Estlands Evangeliska Luterska Kyrkan blev framgångsrika.

För det första året planerade man bara att lägga ett nytt tak. Tack vare en bra arbetsorganisation och ansvarig arkitekt Tõnu Parmaksons personliga initiativ rikedom satte man upp en kompletterande budget i vilken man fastslag att arbetet skall slutföras redan till hösten 1989. Tyvärr inträdde vintern 1988 tidigare än vanligt och reverteringen avbröts. Således skall man utträtta huvudparten av arbetet under sommaren 1989, då man skall slutföra putsningen och kalkstyknigen, reparera fönstren och dörrarna. Man skall också lägga ett nytt golv.

På hösten 1988 besökte Sven Nyberg från Sverige sin far på Ormsö. Efter hemkomsten till Sverige värdjade han till svenskarna där att bilda en stiftelse för restaurering av Ormsö kyrka. De första donationerna lät inte vänta på sig länge. Eftersom betydande svårigheter kan uppstå med kan uppstå med inredningen av kyrkan så väntar man sig att fonden skall bli till effektiv hjälp. Man har redan gjort de första utgifterna. Nyligen fick vi en eldriven cirkelsåg av märket Bosch.

Till arbetarna som renoverar Ormsö kyrka sände Johan Landman med hälsningar några verktyg.

Även samfiskeföreningen Lääne Kalur och Paliveres byggmaterialfabrik samt byggnadsföretaget Haapsalu KEK har erbjudit sin hjälp. Ett stort tack till alla som hjälpt oss!

I sommar skall alla som vill hjälpa till vid renoveringen av Ormsö kyrka få arbeta där. Särskilt behov har vi av skickliga timmermän.

Om allting går lika bra som hittills så kan vi vara säkra på att på sommaren 1990 skall ett Guds hus stå på Hakebacken precis som i gamla tider.

Ants Varblane

GUSTAV CARLBLOMI MÄLESTUSEKS

Ervin-Johan Sedman

Läinud jõuludeks sain Rootsist väga huvitava kirja. Kirja ajendil tekkis hulk mõtteid, mida tahan siinjuures lugejaga jagada, samuti aga ka sellega lunastada oma võlgnevuse härra Ted Rosvalli ees.

Kiri ise kõlab nii:

Enåsen 1./12. 1988

Parim härra S!

Tänases "Kyrkans Tidning'is" oli väga huvitav artikkel Eestimaa rootslastest ja Noarrootsi kogudusest. Rootsiaasustus Baltimaadel on mind pikemat aega huvitanud ning Västergötlandi Slöta ja Karleby köstrina oman erilisi ühenduslülisid Noarrootsiga.

Kõigepealt meie kirikuõpetaja Folke Nilsson on abielus piiskop Sven Danelli (töötas hingekarjaseks mõned aastad Noarrootsi koguduses) tütre Ojega. Oje on mulle jutustanud, et tema rootslasile tavatu eesnimi pärineb just Noarrootsist.

Teiseks: Trädgårdenis, Karleby koguduses sündis 1700-ndate aastate alguses poiss Jonas Larsson, kes õppis pastoriks ja võttis kodukihekkonna nimest inspireeritult perekonnanimeks Carlblom. Jonas Larsson Carlblom maandus ajapikku (1755-1773) Noarrootsi kogudusse ja seejärel 1773 Haapsallu, kus suri aastal 1784. Ta abiellus Hollmingi nimelise naiselega, kellega oli palju järglasi ning kellest mitmed said pastoriteks ja kooliõpetajaks (ka Noarrootsis ja Haapsalus).

Mind kui perekonna-uurijat huvitab ääretult, kas Noarrootsi ja Haapsalu kirikuraamatud on ikka veel alles ja kas neid saab uurida? Kas nad on alles koguduste juures või on nad viidud mõnda arhiivi? Kui lubatakse, tahaksin lähemal ajal teha uurimisreise Eestimaa erinevatesse arhiividesse, näit. Tallinna ja Tartu, tutumaks erinevate rootsi-kolooniate rootsi ajast säilitatavaga.

Karleby koguduse köstrina oleks meeldiv külastada Noarrootsi ja Haapsalu kogudusi ning kirikuid ja ehk mõnel jumalateenistusel või muusikatunnis esitada rootsi laule ning musitseerida oreil.

Ma peaksin väga lugu Teie mõnest vastusreast, ka võiksite ehk teatada isikuist, kellega peaksin oma uurin-guteks kontakteeruma.

Palju tervisi Rootsist ja Karleby koguduselt!

Vennalikult

köster Ted Rosvall

Enåsen-Falekvarna, 521 91 Falköping, Roots

1988.a. suviste Noarrootsi päevade ajal peetud jumalateenistus oli pühendatud Isaacus Mariaestadius Hasselbladi Noarrootsi koguduse hingekarjaseks õnnistamise 350-ndale aastapäevale. Pidulikul jumalateenistusel jutustas ka Isaacuse järglane Bruno Hasselblatt Lääne-Saksamaalt. 1989.a. lõpul täitub aga 200 aastat päevast, mil Noarrootsi koguduse ette astus Gustav Carlblom.

Gustav Carlblom sündis 1.7.1761 Noarrootsis pastor Jonas Larsson Carlblomi pojana. Aastail 1777-1779 õppis ta Turu ülikoolis usuteadust. Peale stuudiumi lõpetamist teenis ta pastorina aastail 1782-1789 Haapsalu ja 1789-1814 Noarrootsi kogudustes. 1805 sai ta Saare-Lääne piiskopkonna praostiks ja 1808 Eestimaa Konsistooriumi vaimulikuks assessoriks. Gustav Carlblom suri 27.1.1814.

Igapäevase töö kõrval huvitus Gustav Carlblom kodukohta ajaloost ning uuris ja tegi väljakirjutisi mitmetes ar-

TILL MINNE AV GUSTAV CARLBLOM

av Ervin-Johan Sedman

I julas fick jag ett mycket intressant brev från Sverige. Brevet väckte en del tankar i mig vilka jag vill dela med läsare, och därigenom skall jag också återgålda min skuld till herr Ted Rosvall.

Brevet har följande ordalydelse:

Enåsen 1./12. 1988.

Bäste Herr S!

I dagens nummer av KYRKANS TIDNING fanns det en mycket intressant artikel om svenskarna i Estland och församlingen i Nuckö. Den svenska bosättningen i Baltikum har länge fascinerat mig, och som kantor i Slöta och Karleby församlingar i Västergötland har jag en alldeles särskild anknytning till Nuckö.

Dels är vår kyrkoherde Folke Nilsson gift med Öje Danell, dotter till biskopen Sven Danell, som ju några år tjänstgjorde just i Nuckö. Öje har berättat för mig, att hennes här mycket ovanliga namn kommer just från Nuckö!

Dels föddes i Trädgården, Karleby församling, i början av 1700-talet en gosse Jonas Larsson, som läste till präst, och antog namnet Carlblom, inspirerad av hemförsamlingens namn. JONAS LARSSON CARLBLOM hamnade så småningom (1755-1773) i Nuckö församling, och där-efter i Hapsal (Haapsalu) från 1773 till sin död 1784. Han var gift med en kvinna vid namn Hollming och de fick många barn och barnbarn, av vilka flera blev präster och lärare, bl.a. i Nuckö och Hapsal.

Som släktforskare skulle det intressera mig oerhört att få veta om Nuckös och Hapsals kyrkoböcker fortfarande finns bevarande och om det finns möjlighet att få studera dem? Finns de kvar i församlingarna, eller har de överförts till något arkiv? Om det finns möjligheter att få tillstånd skulle jag skarast vilja göra en forskningsresa till Estlands olika arkiv för att se vad som kan finnas kvar om svensk-tiden i Estland och om de olika svensk-kolonierna i t.ex. Tallinn och Tartu.

Som kantor i just Karleby församling skulle det vara roligt att få besöka församlingarna och kyrkorna i just Nuckö och Hapsal, och kanske t.o.m. få spela svenska psalmer och orgelmusik vid någon gudtjänst eller musikstund.

Jag skulle sätta stort värde på om Ni ville skriva några rader till mig - och kanske tipsa mig om andra som jag borde kontakta för mina forskningar!

Många hälsningar ifrån Sverige och ifrån Karleby församling!

Vänligen

Kantor Ted Rosvall

Enåsen - Falekvarna, 521 91 Falköping, Sverige.

Under Nucködagarna som hölls i somras, förrättades en gudstjänst för att uppmärksamma 350-årsminnet av den dag då Isaacus Mariaestadius Hasselblad blev ordinerad till präst i Nuckö församling (se "RONOR" 2-3/1988). En av de som predikade under högmässan var också Bruno Hasselblatt, Isaacus ättling från Västnyland. I slutet av år 1989 förflyter det 200 år sedan dagen när Gustav Carlblom trädde inför Nuckö församling.

Gustav Carlblom var född den 1 juli 1761 i Nuckö som son till pastor Jonas Larsson Carlblom. Under åren 1777-1779 studerade han teologi vid Åbo universitet, efter stu-

hiivides. 1794.a. avaldati tema "Prediger-Matrical Estlands und der Stadt Reval". Paljud tema käsikirjad avaldati pärast tema surma. Osaliselt rajaneb tema arhiivsetele märkustele isegi Carl Russwurmi kuulunud rannarootslaste-uurimus (1855).

Ja lõppude-lõpuks ei tohi ära unustada Gustav Carlblomi aktiivset sekkumist Eestimaa rootslaste võitluses oma nn. rootsi õiguste piiramise vastu aadlike poolt.

Eestirootslaste Kultuuri Selts ja EELK Konsistoorium kavandavad k.a. advendipäevadel korraldada teadusliku seminari teemal "Carlblomid ja Eesti". Ettekanneteks palun aegsasti registreerida ERKS aadressil 203170 Haapsalu, postkast 85. Lähemat informatsiooni saab kirja teel.

NB! Uurijatele välismaal:

1. Eesti arhiivide külastamise lihtsustamiseks soovime saata aegsasti ERKS-le asjakohane kiri, milles märkida ära nimi, aadress, uurimisteema, saabumisaeg ja lähetava asutuse nimi.

2. Eestimaa koguduste kirikuraamatud (s.h. ka Noarootsi ja Haapsalu) on säilinud ning üle antud enamikus Tartu, alates 1860-ndatest aastatest aga Tallinna arhiividesse.

3. On võimalik tellida perekondade sugupuid, seda aga vastava tasu eest.

Koolilapsed ringmängus Ugla külas Iiskase talus 1920.a. Kolbarn i ringlek i Ugla by Iisaks gård år 1920.

MÄLESTUSI KOOLIPÕLVEST

Kui läksin 10-aastaselt esimesse klassi, oli Rootsi kool Vihterpalu vallas Ugla külas Iiskase talus Lisette Norrmani majas. Tal oli 3 tuba, köök ja esik. Väiksemas toas elas ta ise, teine samasugune oli õpetaja toaks ja kõige suurem klassiks. Iga kord kui meenub O.Lutsu "Kevade", tuleb see maja mulle silmade ette. Esimese klassi lastel oli tahvel, krihvel ja lapp tahvli puhastamiseks. Lapp oli paelaga tahvli puuraami auku seotud. Kui juhtus väga halb ilm, võisime ööd seal olla. Selleks olid meile tekid ja kotid sinna toodud. Öhtul lükkasime laudad kokku, laotasime kotid peale ja seal magasime. Õpetaja tuli oma toast, luges meile öhtupalve või tegi seda keegi meie seast. Siis laulsime veel: "Bred dina vida vingar o herre över mig och låt mig stilla vila i ve och väl hos Dig. Tag i din vård och högnad oss alla stora, små och låt till nattens vila i lugn och ro oss gå".

dierna tjänstgjorde han som pastor i Hapsal (1782-1789) och Nuckö's församlingar (1789-1814). År 1805 blev han som prost i Ösel-Viks stift och år 1808 andlige assessor i Estlands Konsistorium. Gustav Carlblom dog den 27 januari 1814.

Vid sidan av sitt dagliga arbete som själasörjare intresserade sig Gustav Carlblom också för hembygdens historia och forskning och gjorde anteckningar i flera arkiv. År 1794 publicerades hans "Prediger-Matrical Estlands und der Stadt Reval". Många av hans manuskript utgavs efter hans död. Delvis bygger även Carl Russwurms berömda verk om estlandssvenskarna (1858) på Gustav Carlbloms arkivanteckningar.

Och till sist får man inte glömma Gustav Carlbloms aktiva deltagande i estlandssvenskarnas kamp mot inskränkningar av sina svenska rättigheter av adeln.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur och Estlands ELK Konsistorium planerar att i år på adventsdagen hålla ett vetenskapligt seminarium på temat Carlbloms och Estland. Eventuella föredrag skall anmälas i god tid hos Samfundet för Estlandssvensk Kultur på adressen 203170 Hapsal, Box 85.

Närmare upplysningar kan man få brevlades.

OBS! Forskare i utlandet.

1. För att förenkla besök i estniska arkiv rekommenderar vi att sända ett brev till SESK, i vilken man skall ange namn, adress, forskningstema, ankomsttid och institutionen som svarar för stipendiet.

2. Estlands församlingars kyrkböcker (inkl. Nuckö socken och Hapsal) finns bevarade och har till större delen överlämnats till Tartus, från och med 1860 till Tallinns arkiv.

3. Det är också möjligt att beställa släkttavlor, detta dock för en viss ersättning.

MINNEN FRÅN MIN SKOLTID

När jag som tioåring började skolan, låg den svenska skolan i Vippal socken, Uglas by, Iiskas gård hos Lisette Norrman. Hon hade tre kammare, kök och farstu. I det minsta rummet bodde hon själv, ett annat litet rum användes av läraren och det tredje större rummet användes som klassrum. Varje gång jag hör talas om Oskar Luts bok Våren, ser jag i mitt inre öga just detta hus. Förstaklassarna hade tavla, griffel och en trasa för att suddas tavlan. Trasan var fäst med ett snöre vid tavlans träram. När det var riktigt dåligt väder så fick vi också tillbringa natten i skolan. För detta hade vi filtår och säckar hemifrån. På kvällen sköt vi borden samman, bredde ut våra säckar på dem och så sov vi. Läraren kom från sitt rum, läste aftonbönen för oss eller så gjorde någon av oss själva det. Då sjöng vi också: Bred dina vida vingar å herre över mig och låt mig stilla vila i ve och väl hos Dig. Tag din vård och hägnad oss alla stora, små och låt till nattens vila i lugn och ro oss gå.

På morgonen samlade vi våra bäddar ihop, bar alltihop till Lisettes kök och lade allting i en hög där. Vad hon måste ha haft mycket och tålmod med det hela! Dock hände det sällan, mycket sällan att vi övernattade i skolan.

Vår lärare var Aleksander Samberg, en ung man från Korkis. Undervisningen skedde på svenska men förklaringar fick vi på estniska. Bara några få av oss förstod svenska och då också i Vippal dialekt. Före skolan fick vi

Hommikul korjasime asemed kokku, viisime Lisette kööki hunnikusse. Küll tal ikka oli palju kannatust kõige selle asjaga! Siiski juhtus seal õõbimist väga harva.

Õpetajaks oli meil Aleksander Samberg, Kurkse külast pärit noor mees. Õppeained anti rootsi keeles, aga selamine käis eesti keeles. Ainult mõned meist mõistsid rootsi keelt ja seda ka Vihterpalu murrakas. Enne kooli anti väikesed rootsikeelsed lugemikud, millest siis kodus lugesime. Esimesel päeval lasi õpetaja katseks lugeda, kes kui palju oskas. Rootsiki keel vajus unustuse hõlma sellepärast, et eestlased vaatasid ülevalt alla sellele, kes seda rääkis. Minu ämm ütles; et tema ämm naeris teda kui ta oma lastega rootsi keeles rääkis, öeldes: "Mis rootsi keele pragin see olgu!". Ja nii kadus keel sellest majast ja teistestki. Olid segaabelid. Kelle käes olid ohjad, selle keelt ka räägiti.

Koolis olid tunnid kuidas juhtus - vahel pikemad, vahel lühemad. Kui ilm oli ilus, olime õues. Õpetaja õpetas meile rootsi ringmänge ja muud lõbusat.

Kui maad ja majad läksid rahva kätte, sai Vihterpalu mõisahoonest koolimaja. Mina läksin sinna 2. klassi. Kõik oli ilus ja korras. Põrandatel lasksid suuremad liugu, väiksemad olid nagu kitsetalled libedal jää. Olid maast laeni peeglid, tumedad rasked eesriided akende ees! Aja jooksul need asjad kadusid. Jäid järgi auklikud põrandad, alasti aknad.

Rootsi klass sai kaminatoa oma valdusse. Kui oli külm, süütasime sinna tule. Hiljem kolisime ühest ruumist teise.

Kui lõpetasin 6. klassi, oli klassiruum all aidamehe korteris. Kohustuslik oli 4 klassi, 6. klassi jõudes oli meid kaks - Albert Koppelman ja mina. Tema jäi uuest aastast ära ja siis jäin üksi. Kõik klassid olid koos ühes ruumis. Õpetaja andis 6. klassi töö kätte ja tegeles siis teistega, keda oli rohkem. Kui aega jäi siis kutsus 6. klassi vastama. Sambergi järel tuli meie õpetajaks Vormsi tüdruk Katarina Hammerman. Meil oli kooli kauge käia - 8-9 kilomeetrit. Tema korraldas nii, et tehti internaati. Ta tõi Vormsist kaasa ühe noore tüdruku, Agneta Timmermani, kes hakkas meile keetma. Rootsi selts vist maksis talle palka.

Vihterpalu rootsi kooli lapsed 1925-26. Vasakul kooli kook Agneta Timmerman, keskel õpetaja Katarina Hammerman ja külas viibinud õpetaja Pöhl Pakri saarelt.

Elever i Vippals svenska skola 1925-26. Till vänster skolas kock Agneta Timmerman, i mitten lärarinnan Katarina Hammerman och gästande lärare Pöhl från Rågöarna.

Meil olid ka oma väiksed peod nagu Gustav Adolphi surma-aastapäev, jõulu- ja kevadpidu. Aeg möödus ja minu koolipõlv sai otsa.

Rootsikeelne kool oli ikka vallavalitsusel pinnuks silmas. Oli oht, et see hoopis suletakse. Siis otsustasid Anu Engblom Kibru külast, kes oli tubli rootsimeelne perenaine, ja Katarina Hammerman, et peab kusagilt abi otsi-

alla små svenska läseböcker, i vilka vi läste hemma. På första skoldagen lät läraren oss läsa på prov och ta reda på hur mycket vi kunde. Svenska språket föll i glömska därför att ester såg över axeln på den som talade svenska. Min svärmor sade att hennes svärmor hade skrattat ut henne när hon talade svenska med sina barn, och sade: Vad är det för svenskt knatter igen? Och så försvann svenskan från detta hus liksom från andra. Man talade det språk som talades av den som bestämde i huset.

Lektionerna var i skolan så som det föll sig - ibland längre, ibland kortare. När vädret var vackert, var vi ute. Läraren lärde oss svenska ringlekar och annat roligt.

När husen och jordar delades ut till folket, blev Vippals herrgård skola. Jag gick dit i andra klass. Allting var snyggt och välkött. På golven åkte större barn kana, de små stod och gick som getkillingar på is. Det fanns stora speglar som sträckte sig från golv till tak, mörka tunga gardiner framför fönstren! Med tiden försvann dessa saker. Bara groriga golv och nakna fönster blev kvar.

Den svenska klassen fick kaminrummet till sitt förfo-gande. När det var kallt, tände man en brasa i kaminen. Senare fick vi flytta från det ena rummet till det andra. När jag avslutade sjätte klassen hade vi undervisning i magasinförvaltarens gamla bostad. Den obligatoriska skolgången var 4 år. När jag nådde sjätte klassen var vi bara två stycken kvar - Albert Koppelman och jag. Han slutade efter nyåret så jag blev helt ensam kvar. Alla klasser var tillsammans i ett stort rum. Läraren gav mig uppgifter och sysslade då med andra. När det blev tid över så förhörde han mig. Efter läraren Samberg fick vi en ny lärare - Katarina Hammerman från Ormsö. Vi hade långt till skolan - 8-9 kilometer. Det var hon som såg till att man inrättade internat. Hon böjd dit en ung flicka från Ormsö, som hette Agneta Timmerman, som började laga mat åt oss. Det var nog svenska sällskapet som betalade hennes lön.

Vi hade också våra små bemärkelsedagar och fester såsom Gustav Adolfs dödsdag, jul och värhelg. Tiden gick och min skolgång tog slut.

Den svenska skolan hade hela tiden varit en nagel i ögat på kommunstyrelsen. Det fanns ett hot för att den skall stängas helt. Då beslöt sig Anu Engblom från Kibru by, som var en duktig svensksinnad bondhustru, och Katarina Hammerman att man måste söka hjälp någonstans. De skickade mig till Tallinn, till estlandssvenskarnas representant i Riksförsamlingen, herr Hans Pöhl. Varför var det just jag som de skickade till Tallinn, vet jag ens i dag. Jag var sjutton år gammal då och jag åkte till Tallinn med ungdomens djärvhet och iver. Anu och Katarina körde mig med häst till Vasalemma station. Eftersom jag var ju lantflicka och kände inte till staden så undrar jag hur jag lyckades finna Herr Pöhl's hem. Men i varje fall kom jag dit och blev emottagen. Jag berättade för honom om mitt ärende, han avhörde mig och lovade göra vad som stod i hans makt.

Nästa år kom en ung man cyklande till Jüri-gården och frågade: Bor Vilma Tönisson här? Jag sade att det var jag. Då presenterade han sig: Anders Lindström, lärare i Vippals nya svenska skola. Lärarinnan Hammerman hade rest till Sverige för att förbilda sig.

Vi gick till skolan. Jag satt på cykelramen och han trampade på pedalerna. Jo, vi kanske gick också ett stycke. Den dåvarande skolrektor R. Esko förevisade vad som fanns att visa och sade att svenska skolan måste flytta därifrån.

Det var August Tönisson i Aplikby som gav skolan tak över huvudet. Vi skaffade häst någonstans och började med flytningen. Den ene satt på kramlasset, den andre gick med cykel bredvid. I det ena rummet ställde vi skolans möbler, i det andra lärarens ägodelar. På så sätt var cirkeln sluten - skolan befann sig åter igen i en bondgård.

ma. Nad saatsid mind Tallinnasse, Riigivolikogu eestirotslaste esindaja, härra Hans Põhli juurde, (võib-olla ajan eesmine segamini, sest on ju nii palju aastaid möödas). Miks just mind, ei tea ma tänapäevani. Olin siis vist 17-aastane. Nooruse julguse ja tarmuga läksingi. Anu ja Katriina viisid mind hobusega Vasalemma jaama. Kuna olin maalaps ja linnast polnud aimu, imestan, kuidas leidsin selle mehe kodu. Sinna ma just läksin ja mind võeti jutule. Rääkis talle, milleks tuln, ta kuulas ära ja lubas teha, mis võimalik.

Järgmisel aastal sõitis üks noormees jalgrattal Jüri talu õue ja küsis: "Kas siin elab Vilma Tõnisson?" Ütesin et elab küll, et mina see olengi. Siis ta tutvustas end: Anders Lindström, uus Vihterpalu rootsi kooli õpetaja. Õpetaja Hammerman läks Rootsi end täiendama.

Läksime koolimaja. Mina istusin ratta raamil ja tema sõtkus pedaale. Võib-olla käisime vahepeal jalgsi ka. Selleaegne koolijuhataja R. Esko näitas kätte, mis näidata oli ja ütles, et peame seal ära kolima.

August Tõnisson Alliklepa külas andis oma majas koolile ulualust. Saime hobuse ja hakkasime kolima. Üks kolikoorma otsas, teine jalgrattaga kõrval. Ühte tuppa sai kooli mööbel, teise õpetaja oma. Nii oli siis ring täis, kool oli jälle talutoas.

Kui ma õigesti mäletan, läks Anders Lindström Kurkse õpetajaks. Enne käisid lapsed seal Vihterpalusse kooli, 18 kilomeetri kaugusele. Siis asutati seal ka rootsikeelne kool.

Vihterpalusse tuli õpetajaks Martha Gottkamp. Siis kolisime tagasi mõisa. See oli minu Tallinna reisi tulemus. Martha neipõlvemini oli Blees, ta on sündinud Haapsalus. Martha eestvedamisel hakkas idanema mõte ehitada ise endale koolimaja. Koosolek kutsuti kokku ja see peeti Moosi külas Jüri. Otsustati, mida iga talu annab ehituseks. Alliklepa Pärtli talu peremees Johan Benström andis krundi. Sellega oli kooli asukoht otsustatud. Teised lubasid kes palke, kes hobust, kes tööpäevi jne. Osteti ära endine vana koolimaja. Arvan, et Rootsi selts Tallinnas korraldas selle asja. Telliti ka projekt. Martha mehe vend oli arhitekt, tema tegi projekti ja mul on tunne, et tasuta. Vana maja lammutamisega alustati 1933.a. talvel. Kui palju möödunud aegade tolmu tõusis lammutamisel! Ja kui palju muigamist oli, et kas sellest hullust ettevõtmisest ikka saab asja! Aga sai!

Meie, noored, jooksime külades ringi ja tegime korjanudust teeõhtu ja loterii jaoks. Üks andis mune, teine võid, kolmas raha, neljas püüli, kuidas kellelgi võimalust oli. Tühjalt ei tulnud me ühestki uksest välja. Ja ega me sinna läinud, kus kartsime naerualuseks saada. Loetrii jaoks anti, kellel oli midagi valmis, kellel ei olnud, hakkas kibekiiresti tegema. Käisime lauluharjutustel. Kui tuli suvi, pandi pidu püsti. Ja kuna oli teada, milleks sissetulek läheb, oli palju rahvast. Oli pealinna rootslasi, Haapsalust, Vormsist, Pakrist oldi. Mõisa peretosa suur ahi oli siis veel alles, selles sai tordid ja saiad küpsetatud, mis teelauaks vaja oli. Martha oli selle asja hing ja teised löid hoogsalt kaasa. Peo ajal istusime tähtsust täis ja müüsimine seda head, mis oli. Ei mäleta, mis portsjon maksis.

Suvel käisime sammalt korjamas palkide vahele panemiseks. See pidi olema hall heinamaa sammal. Roheline metsaalune pidi lutikaid soetama. Korraldati ka oksjon Pärtli talu õues. Seal müüdi maha palju vanu majapidamisasju. Sissetulek läks kooli heaks.

Siis jõudis kätte 1935. aasta. Maja oli valmis. Sisseõnnistamispidu peeti rõõmsal meelel. Külalisi oli palju. Mängiti vanaaegset rootsi pulma. Pruut oli Lisette Glaas, peigmees Johannes Lindgren. Algas koolitöö ja seltsielu oma majas. Lapsi tuli siis kooli 28. Seltsielu eestvedajaks oli Martha.

See aeg oli aga lühike. Algas sõda. Martha koos kolme lapsega saadeti külmale maale. Rahva jutu järgi sel-

Om jag minns rätt, gick Anders Lindström och blev lärare i Korkis. Tidigare hade Korkis barn gått i skola i Vip-pal - över ett avstånd på 18 kilometer. Då grundades där alltså en svensk skola.

Lärare i Vippal blev Martha Gottkamp. Då flyttade vi åter tillbaka till herrgården. Detta var resultatet av min resa till Tallinn. Marthas flicknamn var Blees, hon var född i Hapsal. På hennes initiativ uppkom idén om att bygga en egen skola. Man sammankallade ett möte som hölls i Mose by i Jyri gård. Det beslutades vad varje gård skall ge till bygget. Johan Benström, husbonden i Pärtli gård i Aplikby tilldelade tomten. De övriga utfäste sig att ge timmer, häst, arbetsdagar, allt efter möjlighet. Man köpte det gamla skolhuset, jag tror det var svenska sällskapet som ordnade det. Man beställde också projekt. Marthas svåger var arkitekt, det var han som ritade projektet och jag tror att det gjorde han utan ersättning. Rivningen av den gamla huset inleddes på vintern 1933. Hur mycket damm rån gamla tider som det inte flög upp vid rivningen, och hur mycket glirningar det inte förekom - skulle det här vassinniga företaget verkligen leda någon vart! Men det gjorde det!

Vi unga sprang omkring i byarna och samlade pengar till tekvällar och lotterier. Den ena gav bidrag med ägg, den andra med smör, den tredje med pengar, den fjärde med finmjöl, var och en efter sina möjligheter. Tomhanta lämnade vi ingen enda stuga. Och naturligtvis gick vi inte dit där fruktade att bli utskrattade. Till loteriet gav man vad man hade och den som inte hade någonting, satte i all hast i gång med att göra något. Vi gick till sångrepetitio-ner. När det blev sommar, blev det fest. Och eftersom man visste vad inkomsten skulle användas till, så var det gott om folk. Det var svenskar från huvudstaden, från Hapsal, Ormsö, Rågöarna. I herrgården fanns den stora manskaprummets ugn ännu kvar, där bakade man tårta och finbröd, som var nödvändiga till tebordet. Martha var eldsjäl bakom det hela och andra var med med all sin iver. Under festen satt vi viktiga och sålde allt det goda som fanns. Vad en portion kostade, minns jag inte.

Oksjon koolimaja ehituse heaks Alliklepa Pärtli talu õuel 1935. Oksjonipidajad Johannes Söderman ja Viljam Gottkamp. Müüakse vana korvi, mis olevat olnud teisest küljest katki.

Auktion för skolbygget i Aplikby, Pärtli gård. Auktionsropare Johannes Söderman och Viljam Gottkamp. 1935. En gammal korg auktioneras, vilken sägs ha varit sönder på baksidan.

På sommaren gick vi och plockade mossa som skulle användas som tätning mellan timmerstockarna. Det gällde att samla god mossa från slättermarker. Den gröna mossan från skogen sades gynna vägglös. Man höll också auktion på Pärtli gård. Där såldes många gamla hushållsredskap och alla inkomster gick till skolbygget.

Då kom året 1935. Skolhuset var färdigt. Invigningsfesten hölls i glad stämning. Det kom många gäster. Man inscensatte en gammaldags bröllopsfest. Bruden var Lisette Blees, brudgum var Johannes Lindgren. Nu inleddes skolundervisning och föreningsliv i ett eget hus.

lepärast, et oli abielus Soome kodaniku Viljam Gottkampfiga. Tema oli enne ärevaid aegu oma kodumaale läinud tervist parandama. Saksa okupatsiooni ajal sai kooli õpetajaks Martha õde Dagmar Sandvik.

Siis jõudis kätte väljarännu aeg Rootsi. Jäid tühjak rootslastest elanikest Pakri, Vormsi, Noarootsi ja rannakülad Moosi, Alliklepa, Kibru, Kurkse j.t. Siis läks ära ka Dagmar Sandvik ja ei olnud enam kooli Alliklepas. Need, kes seal siis õppisid, läksid Vihterpalu eesti algkooli. Martha mattis ühe lapse võõrsil, kaks kutsuti isa kodumaale, sealt edasi läksid nad Rootsi sugulaste juurde. Sõja lõppedes sai ring täis. Martha jõudis jälle kodumaale, algul elas ta meil, hiljem kutsuti ta Vihterpalu eesti kooli vene keele õpetajaks. Aastad möödusid. Ta sai loa Rootsi oma laste juurde minna. Seal elab ta praegu kõrge vanuses 92. aastasena. Alliklepa rootsi 6. kl. algkoolist on aga alles ainult vundament.

Vilhelmine Sandvik

Rootsi "pulmalised" uhiuue Alliklepa kooli juures 1935.a. Pillimehe kõrval pelgmees Johannes Lindgren, tema kõrval kaetud peaga pruut Lisette Glaas.

"Bröllopgäster" vid Aplikby nya skola 1935. Bredvid spelmanen står brudgumman Johannes Lindgren, vid sidan av honom bruden Lisette Glaas med täckt huvud.

Fotod Vilhelmine Sandviki ja Rudolf Thomsoni kogudest.

KIRI ROOTSIST

Tahan siinjuures tervitada kõiki rootsi päritoluga isikuid ja sõpru Eestis. Mind rõõmustab väga, et uuesti on tärnanud huvi meie rootsi alade, sealsete vanade kommete ja meie armsate rahvarõivaste vastu.

Mind ennast on alati huvitanud vanad kombed, rahvantsud ja rahvarõivad. Meie eestirootsi aladel on üldiselt viied erinevad rahvarõivad:

1) Hiiumaa rootslaste rõivad, mis ammu kadusid ja mis pole nüüd üldse eristatavad eestlaste rõivaist. Enamik hiiurootslastest rändas ju 18.sajandi lõpul välja Ukrainasse;

2) Noarootsi ja Riguldi rahvarõivad, mis on suures osas ühesugused;

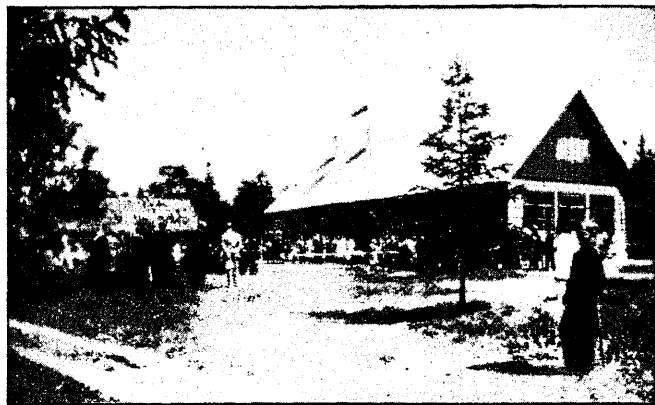
3) Vormsi rahvarõivad, mis on aegade jooksul läbi teinud mitmeid muudatusi;

4) Ruhnu rahvarõivad, mis on väga variantiderohked;

5) Pakri rõivad, mis suures osas langevad kokku Kurksi ja Vihterpalu rõivastega.

Naissaarel rahvarõivaid ei olnud.

Siin Rootsisis olen ma jätkuvalt pühendanud end oma huvile ja meie kultuuriseltis Svenska Odlingens Vänner

Alliklepa rootsi kooli sisseõnnistamispeol 1935.a. mängitakse kooli õuel rootsi pulma
Svenskt bröllop spelas vid Aplikby svenska skolas invigningsfest 1935.

Det kom 28 elever till den nya skolan. Föreningslivet leddes av Martha.

Denna tid blev emellertid kort - snart kom kriget. Martha tillsammans med hennes tre barn skickades till det "kalla landet". Enligt rykten hände det därför att hon var gift med den finländske medborgaren Viljam Gottkampf. Han hade rest till sitt hemland innan de oroliga tider började för att bättra hälsan. Under den tyska ockupationen skickades till skolan som lärarinna Marthas syster Dagmar Sandvik.

Då kom tiden för utvandring till Sverige. Svenskarna lämnade Rågöarna, Ormsö, Nuckö och kustbyarna Mose, Aplikby, Kivris o a. Då gick härifrån också Dagmar Sandvik och skolan i Aplikby fanns inte mer. De som läste där då gick till den estniska folkskolan i Vippal. Martha begravde ett av sina barnen i främmande trakter, två av dem fick inbjudan till faderns hemland, därifrån fortsatte de till sina släktingar i Sverige. När kriget var slut, slöt också cirkeln. Martha återvände till hemlandet, i början bodde hon hos vår familj, senare erbjöds hon arbete som lärare i ryska i Vippals estniska skola. Åren gick. Åren gick. Hon fick tillstånd att resa till Sverige till sina barn. Där bor hon också i dag, 92 år gammal. Av den 6-åriga svenska skolan i Aplikby finns dock bara grundmuren kvar.

Vilhelmine Sandvik

Foton från Vilhelmine Sandviks och Rudolf Thomsons samlingar

BREV FRÅN SVERIGE

Jag vill härmed sända en hälsning till er alla svenskättlingar och vänner i Estland. Det gläder mig mycket, att man på nytt börjat intressera sig för våra svenskbygder, gamla seder och bruk därifrån och våra kära bygde-dräkter.

Själv har jag också alltid intresserat mig för gamla traditioner, folkdanser och folkdräkter. Det fanns ursprungligen 5 olika dräkter i våra estlandssvenska bygder:

1) Dagösvenskarnas dräkt som tidigt försvann och som man nu inte helt kan skilja från esternas. De flesta dagösvenskarna utvandrade ju i slutet av 1700-talet till Ukraina;

2) Nuckö-/Rickuldräkten som i stort sett är samma;

olen ma tegelnud sellega, et võimalikult palju koguda ja hoida seda vana, mis meil õnnestus kaasa tuua. Õmeti ei ole ma mitte kinkinud Vormsi ja Noarootsi rahvarõivaid SOV-le, nagu kirjutati "RONORis" 6-7/88 ja mida ma siinjuures täpsustada tahaksin. Iga piirkonna inimesed on ise korjanud ja annetanud oma rahvarõivaid SOV kogudesse, mina olen vaid aidanud katalogiseerida, näitusi korraldada jms.

Nüüd aga tahaksin ma teile teie töös seal jõudu soovida ja kui teil on küsimusi rahvarõivaste kohta, siis tahame meie siin meelsasti aidata.

Sõbralike tervitustega
Ingeborg Andersen.

KROONIKA

- 14.jaanuaril toimus toimus Tallinna piirkonna koosolek. Meenutati seltsi auliikme Anders Lindströmi pika elutööd kooliõpetajana. Anders Lindströmi endised õpilased Vihterpalust laulsid oma õpetajale ja teistele rootsikeelseid laule.
- 27.jaanuaril sõlmiti vastastikuse koostöö leping Svenska Odlingens Vänneri, Svenska Odlingens Nya Generationi ja Eestirootslaste Kultuuri Seltsi vahel. Lepingus nähakse mitmekülgset koostööd eestirootsi kultuuri kaitsmisel ja vastastike kontaktide loomisel.
- 11.vebruaril oli seltsi liikmetel Tallinnas kohtumine Rootsi arhitektidega.
- 15.vebruaril toimus ENSV Ülemnõukogu rahvussuhete komisjoni istung, kus arutati meie seltsi ettepanekuid eestirootslaste kultuuriautonomia taastamiseks.

ANNETUSED

GÄVOR

Astrid Mickelin	10 RBL
Vladimir Vohlbrück	20 RBL
Taavi Oks	10 RBL
Vilma Ellik	10 RBL
Leevi Reinaru	10 RBL

Raamatukogule raamatuid, ajakirju jm./

böcker, tidskrifter o.dyl. för biblioteket:

Rönnells Antikvariat AB
Svenska Odlingens Vänner
Maria Wallin
Tor Kreek
Oskar Berggren

Arhiivile materjale/material för arkivet:

Alfred Rajasalu
Svea Saarlo
Hilda Timmerman

Annetused

nõukogude rahas:

arve nr. 700313
Agrotööstuspanga
Haapsalu osakonnas

Annetused

välisvaluutas:

arve nr. 7020001
NSVL Välispanga
Eesti Vabariiklik Pank
(seejuures tuleb kindlasti ära näidata, et annetus on Eestirootslaste Kultuuri Seltsile)

Gåvor

i soviet rubler:

konto 700313
Agroindustribankens
avdelning i Hapsal

Gåvor

i utländsk valuta:

konto nr. 7020001
Sovietunions Utrikes-
banks kontor i Estland
(därvid måste anges
att medlen är avsedda
till Samfundet för
Estlandssvensk Kultur)

3) Ormsödräkten som har genomgått flera förändringar genom tiderna;

4) Runödräkten som är mycket variationsrik;

5) Rågödräkten som i stort sett är samma som Korkis- och Vippaldräkten.

På Nargö hade man ingen bygdedräkt.

Jag har också här i Sverige fortsatt, att ägna tid åt dessa mina intressen och jag har inom vår kulturförening Svenska Odlingens Vänner arbetat med, att samla och bevara så mycket som möjligt av allt gammalt, som gått att få tag på. Jag har däremot inte skänkt Ormsö- och Nucködräkten till SOV, som jag läst om i RONOR 6-7/88 och so jag härmed vill rätta till. Personer från varje bygd har samlat och skänkt sin dräkt till SOV-s samlingar, jag har varit med och katalogiserat och gjort utställningar mm.

Nu vill jag önska er lycka till i ert arbete där och har ni några frågor angående dräkterna så ställer vi gärna upp här och hjälper till.

Med vänliga hälsningar
Ingeborg Andersen.

KRÖNIKA

- Den 14:e januari ägde rum möte av Tallinns distrikt, vilket var ägnat åt SEK:s hedersmedlems Anders Lindströms långa livsverk som skollärare. Anders Lindströms f.d. elever från Vippal sjöng svenska sånger till sin lärare och andra mötesdeltagare.
- Den 27:e januari träffades samarbetsavtal mellan Svenska Odlingens Vänner, Svenska Odlingens Nya Generation och Samfundet för estlandssvensk kultur. Enligt avtalet skall man bedriva mångsidigt samarbete för bevarande av estlandssvensk kultur och skapande av kontakter mellan parterna.
- Den 11:e februari mötte samfundets medlemmar svenska arkitekter i Tallinn.
- Den 15:e februari sammanträdde ESSR:s Högsta Sovjets utskott för nationella relationer för att behandla vårt samfunds förslag om att återuppta estlandssvensk kulturiautonomi.

ANDERS STRENG

16.06.1916 - 6.03.1989

Ormsö, Bussby, Olas

Eestirootslaste Kultuuri Selts

203170 Haapsalu
postkast 85
Eesti NSV

Ajaleht "RONOR"

200001 Tallinn
Lomonosovi 34-19
Eesti NSV

Toimetaja

Ain Sarv

Samfundet för Estlandssvensk Kultur

203170 Haapsalu
Box 85
Soviet-Estland

Tidning RONOR

200001 Tallinn
Lomonosovi 34-19
Soviet-Estland

Redaktör